

جای خالی بازی در آموزش

بازی‌های بومی و محلی؛ رنگین کمانی
از فرهنگ ناب ایرانی (قسمت سوم)

تعلیم و تربیت به چگونگی نقش بازی در امر آموزش کودکان معطوف شود. همچنین بازی برای درمانگران وسیله‌ی مناسبی است تا به دنیای کودکان راه یابند، آن‌ها را بهتر بشناسند و به مشکلاتشان پی ببرند. با گذر زمان و پیشرفت فناوری در دنیا بسیاری از حوزه‌ها از جمله حوزه‌ی بازی‌ها نیز متحول شده‌اند. به گذشته‌ها که فکر می‌کنیم به یادمان می‌آید که بیشتر از هر چیزی صدای خنده و شادی از پس بازی‌های قدیمی از کوچه‌ها و محله‌های شهر به گوش می‌رسید. بازی‌هایی که اکنون جز نام و نشانی از بسیاری از آن‌ها در خاطره‌ها باقی نمانده است. زمانی در هر خانه یک حیاط وجود داشت. بچه‌ها برای بازی یا در حیاط خانه‌ها یا در کوچه جمع می‌شدند و بازی‌های قدیمی و جالبی می‌کردند؛ اما حالا آپارتمان‌ها چنان قد علم کرده‌اند که فضای بازی کودکان به خانه‌های کودک، مهدکودک‌ها یا در نهایت، اگر پدر و مادر فرصت و حوصله داشته باشند، به بوستان ختم می‌شود.

زندگی بازی نیست؛ اما بازی خود یک زندگی است. اگر نظر عمیقی به این جمله بیندازیم، متوجه می‌شویم کودکان برای زندگی کردن باید بازی کنند. به همین دلیل، کودکان بازی را بر هر چیز دیگری ترجیح می‌دهند؛ اما متأسفانه امروزه شکل، هدف و فایده‌ی بازی‌ها تغییر کرده است. بازی‌هایی که امروزه بیشتر کودکان انجام می‌دهند، مانند بازی‌های رایانه‌ای، نه تنها مفید نیستند، بلکه آسیب و زیان فراوانی نیز به همراه دارند. بازی‌های رایانه‌ای، با بهره‌گیری از تصویرهای پرتحرک و صداهای مهیج، دنیایی از هیجان را به کودکان تشنه‌ی هیجان ارزانی می‌دهند. همین جذبه و کشش زیاد است که روح

سایر شق‌های حوزه‌ی شوق‌انگیز فرهنگ در کالبد بازی‌های بومی و محلی خود را آراسته می‌گردانند. این بازی‌ها که از آبشخور فرهنگی این مرزوبوم سیراب شده‌اند ارتباطی درهم تنیده با لایه‌های بومی و قومی سرزمین ایران دارند. تنوع اقلیمی و زیستی بی‌نظیر ایران، در بستر تاریخ، فضای مناسبی را برای ظهور انواع بازی‌ها فراهم آورده است. بازی‌های بومی و محلی که قدمتی به اندازه‌ی تاریخ سرزمینمان دارند، اکنون در کشاکش زندگی روزمره و پیشرفت علم و فناوری رو به فراموشی هستند. بنابراین در این مقاله به اهمیت و فواید این بازی‌ها اشاره خواهیم کرد [۲].

یکی از فعالیت‌های لذت‌بخش و سازنده برای همه، به‌ویژه برای کودکان و نوجوانان، بازی است. کودکان زندگی در دنیای آینده را از طریق بازی‌ها تمرین می‌کنند. ویژگی‌های هر بازی و فایده‌های آن در رشد همه‌جانبه‌ی قوای ذهنی، جسمی، شخصیتی و اجتماعی کودک باعث شده است توجه تعداد زیادی از دست‌اندرکاران

محدثه همتی

آموزگار پایه‌ی اول

ابتدایی، مدرس دانشگاه

فرهنگیان

شهر سمنان

هر ملت ریشه‌دار در تاریخ، به‌مدد بهره‌مندی از عناصر هویت‌بخش فرهنگی و تاریخی خویش، حماسه‌ای دیرپا و ماندگار را رقم می‌زند. این حماسه خوانشی از ابعاد متکثر هویتی، فرهنگی، اجتماعی و هنری است. از این رهگذر آرایه‌ها و نگاره‌های فرهنگی مانا و پایداری چون معماری، نقاشی، ادبیات، موسیقی، آداب و رسوم و ده‌ها مؤلفه‌ی دیگر، هویت اصیل و حیات‌بخش فرهنگ هر ملت را در گذرگاه سخت تاریخ شکل می‌دهند. در این میان یکی از عناصر ماندگار و کهن هر ملتی که ارتباط ناگسستنی با ذائقه‌ی فرهنگی آن ملت دارد؛ بازی‌ها و سرگرمی‌های بومی و محلی‌اند که در بطن تاریخ دراز هر ملتی مجال بروز و ظهور می‌یابند. شاید بتوان گفت که سویه‌های لطیف‌تر ادبیات، هنر، آداب و رسوم و

جای خالی بازی
قسمت دوم

و جسم آنان را برده‌وار مطیع خود می‌سازد. میلیون‌ها کودک و نوجوان در سراسر جهان با فاصله‌گرفتن از بازی‌های پویا، پرتحرک و شادای آفرین ساعت‌ها مانند مسافری یکه و تنها، بی‌هیچ همراهی، وارد دنیای بازی‌های بی‌انتهای رایانه‌ای می‌شوند و در نهایت با چشمانی برافروخته و لب‌هایی آویزان با تذکرات مکرر والدین آن را رها می‌کنند. بازی‌های رایانه‌ای برخلاف بازی‌های بومی و محلی که با تحرک بسیاری همراه است، سبب تخلیه‌ی ناقص انرژی، لجبازی، افسردگی و سرکوب جنب‌وجوش کودکان می‌شود [۱].

ایران به‌واسطه‌ی تاریخ کهن و اصیل خویش نقش بسزایی در ظهور و پیدایش بازی‌های ریشه‌دار بومی در جهان دارد. این بازی‌ها که از سرچشمه‌ی فرهنگی این مرزوبوم سیراب شده‌اند، ارتباطی درهم‌تنیده با لایه‌های بومی و قومی این کشور دارند. تنوع اقلیمی و زیستی بی‌نظیر ایران در بستر تاریخ، فضای مناسبی را برای ظهور انواع بازی‌های گوناگون فراهم آورده است؛ مثل بازی‌های مربوط به مراسم عروسی، مراسم کشاورزی، برداشت محصول، عیدها، تغییر فصل‌ها، بارش باران، دروکردن و خشکسالی. نکته‌ی حائز اهمیت در این میان پیوند میان جسم خاکی با روح افلاکی در تکوین بازی‌های ایرانی است که خود موقعیتی ممتاز را در مقایسه با بازی‌ها و تفریحات سایر کشورها به وجود آورده است [۲].

فایده‌ی بازی‌های بومی و محلی

از فایده‌های بازی‌های بومی و محلی که بخشی از آداب و آیین کشور ماست و سرمایه‌ی فرهنگی و میراث معنوی ایران اسلامی محسوب می‌شود، می‌توان به این موارد اشاره کرد [۱].

مهران مافی بردبار

آیندازی

دی‌ماه

دوره‌ی بیست و ششم
شماره‌ی ۴ | ۱۴۰۱

۱۹

۱. کودک بسیاری از نقش‌های اجتماعی را می‌تواند از طریق بازی‌های محلی یاد بگیرد و به ایفای آن‌ها بپردازد؛ مثلاً کودک در بازی، نقش پدر یا مادر بودن را یاد می‌گیرد و تمرین می‌کند. همچنین حس نوع دوستی و تعاون کودکان در حین برخی بازی‌های بومی و محلی تقویت می‌شوند.

۲. درمان‌گران اختلالات یادگیری معتقدند، برای درمان و رفع مشکلات یادگیری، برخی بازی‌ها و سنت‌های محلی بسیار مفیدند؛ مثلاً بازی «یک قل، دو قل» در درمان بدخطی و نارسایی کودکان بسیار مؤثر است. همچنین برخی از بازی‌های محلی می‌توانند در ایجاد تمرکز حواس و تقویت آن نقش بسزایی داشته باشند؛ مثل بازی «کلاغ پر» که در تقویت و ایجاد تمرکز حواس مفید است؛ چراکه حواس بازی‌کننده، در طول زمان بازی، جمع است تا با شنیدن نام چیزهایی که پر ندارند، دستش را بالا نبرد.

۳. هماهنگی اعضای بدن شرط ضروری در انجام مطلوب یک عمل است. تعدادی از بازی‌های بومی و محلی می‌توانند این هماهنگی را تقویت کنند.

۴. بازی‌های محلی نسبت به بازی‌های رایانه‌ای و بی‌تحرك امروزی از شور و نشاط بسیاری برخوردارند و همین شادی و نشاط باعث سلامت روحی کودکان می‌شود.

۵. بازی‌های رایانه‌ای امروزی هیجانات منفی دارند. بیشترین تحرك در این بازی‌ها حرکت دست بازی‌کننده، در حدود دو سانتی‌متر، است که موشی (موس) رایانه

۶. در مناطقی که هنوز بازی‌های محلی رواج دارند، خواب کودکان منظم است. آن‌ها شب‌ها، به‌خاطر تخلیه‌ی انرژی زائد بدن، زود به رختخواب می‌روند و صبح با خواب کافی و سرحال از رختخواب بیرون می‌آیند. این عامل می‌تواند، در یادگیری‌های آموزشگاهی، نقش بسزایی داشته باشد.

۷. امروزه صاحب‌نظران تعلیم و تربیت به این نتیجه رسیده‌اند که برای آموزش بسیاری از مفاهیم و موضوعات، بازی‌های سنتی و محلی می‌توانند بهترین و مطمئن‌ترین ابزار و شیوه‌ی آموزش باشند، به همین دلیل، در کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی، انجام بسیاری از بازی‌های سنتی و محلی سفارش شده است.

۸. بسیاری از مهارت‌های زندگی را می‌توان از طریق بازی‌های محلی به کودکان آموخت. مهارت‌های دوختن، برش‌زدن، آشپزی، گوش کردن، جارو زدن و... را کودکان در فرایند بازی می‌آموزند و آن را به‌خوبی انجام می‌دهند.

۹. بازی‌های بومی و محلی، به‌عنوان نمونه‌ای بهتر در مقایسه با بازی‌های حیاط پویا، برای بهبود کارکرد شناختی، سواد بدنی و پیشرفت تحصیلی کودکان تشخیص داده شده است [۳].

۱۰. بازی‌های محلی نسبت به بازی‌های رایانه‌ای و بی‌تحرك امروزی از شور و نشاط بسیاری برخوردارند و همین شادی و نشاط باعث سلامت روحی کودکان می‌شود.

با توجه به نقش و اهمیت بازی‌های بومی و محلی، باید متذکر شد فراموشی هر یک از آن‌ها فراموشی بخشی از گذشته و فرهنگ و در نتیجه فراموشی ارزش‌ها و هنجارهاست؛ زیرا بازی‌های سنتی بخشی از آموزش و پرورش غیررسمی هر جامعه است و نقش تربیتی فوق‌العاده‌ای را در رشد شخصیت و فرهنگ‌پذیری افراد آن جامعه ایفا می‌کند.

نهادهای فرهنگی و مدرسه‌ها باید این مهم را در نظر بگیرند و زمینه‌ی شناساندن آن را به دانش‌آموز فراهم کنند و فرهنگ اصیل این مرز و بوم را که سرشار از لذت روحی و جسمی است، به این نسل انتقال دهند؛ چراکه ایجاد یک تحول فرهنگی بزرگ مستلزم تغییر در نگرش و عادت‌های افراد در دوران کودکی است. انجام بازی‌های بومی و محلی به‌عنوان سرمایه‌ی فرهنگی و میراث معنوی ایران اسلامی در مدرسه سبب می‌شود که دانش‌آموزان، در عمل، جذابیت‌های این نوع بازی را درک کنند و به‌سوی آن جلب شوند.

لذا برای توسعه و رشد همه‌جانبه‌ی دانش‌آموزان، باید بازی‌های بومی و محلی در زنگ‌های ورزش و حتی در کتاب‌های درسی به‌طور خاص برنامه‌ریزی شوند؛ چون کودکان و نوجوانان بیشتر وقت خود را با هم‌سن‌وسالان خود در مدرسه می‌گذرانند.

امید است کودکان این مرز و بوم که ناگزیر از حصار تنگ بازی‌های عصر جدید با دهه‌ها اثر مخرب گونه، دهشت‌آور، خشونت‌بار، فطرت‌ستیز، خردگریز و... روبه‌رو هستند؛ به‌مدد بازگشت به تفریحات و بازی‌های جذاب، روح‌افزا، جوانمردانه، خردمحور و چالاک‌گونه‌ی بومی و محلی آرامش روحی خویش را احیا و بازیابی کنند.

